Înțelegerea *înțelegerii* – o problemă capitală a hermeneuticii lui Mircea Eliade

Lucia CIFOR

De la bun început, trebuie să spunem că, de fapt, *înțelegerea înțelegerii* este o problemă capitală a oricărei hermeneutici, nu doar a hermeneuticii lui Mircea Eliade. De la F.D.E. Schleiermacher la Martin Heidegger, problema *înțelegerii înțelegerii* schimbă destinul hermeneuticii. Dintr-o disciplină practică, în relații de subordonare față de filologie sau exegeza sacră, ea devine, mai întâi, o știință teoretică („disciplină filosofică" (Schleiermacher 2001: 22), după cum i-a spus, la vremea sa, Schleiermacher), iar mai apoi, cu deosebire prin Heidegger, *filosofie*. Paul Ricœur prezintă aceste mutații intervenite în evoluția hermeneuticii drept niște „răsturnări copernicane (cf. Ricœur 1995: 71, 80): o primă revoluție copernicană fiind înfăptuită de Schleiermacher și Dilthey, iar cea de-a doua, de hermeneutica filosofică (Heidegger și Gadamer). Prin Schleiermacher, Humboldt și Dilthey, *comprehensiunea* (termenul tehnic pentru *înțelegere*) se definește drept problema centrală a hermeneuticii, fiind tratată ca o realitate multidimensională (psihologico-istorică, lingvistică, metodologică). Odată cu Martin Heidegger, *înțelegerea* (*Verstehen*) se transformă într-un „existențial", însă cel care face din *înțelegerea înțelegerii* problema crucială a hermeneuticii este Hans-Georg Gadamer.

Din perspectiva generală a hermeneuticii, *înțelegerea* este un fenomen complex, rezultantă a funcționării interrelaționate a mai multor factori. Raportul dintre *înțelegere* și *interpretare*, modelat de *înțelegerea înțelegerii*, are consecințe directe în organizarea câmpurilor hermeneuticilor de toate tipurile.

Pentru unii, înțelegerea, deși parte constitutivă a interpretării (Heidegger), este anterioară acesteia. Pentru hermeneutica premodernă, înțelegerea este obținută abia la sfârșitul activității de interpretare. În cazul din urmă însă, avem de-a face cu un alt tip de *înțelegere a înțelegerii*, respectiv înțelegerea ca 'înțelegere mai bună', ca 'înțelegere completă' etc. Există și opinia conform căreia *înțelegerea* și *interpretarea* sunt termeni hermeneutici corelativi, indicând două tipuri de operații intelectuale care se intercondiționează reciproc și indefinit (ca și *comprehensiunea* și *explicația*, alți termeni hermeneutici corelativi, cu care, după unii, se și confundă). Astfel, Gadamer crede că *înțelegerea* și *explicarea* – ultima înțeleasă ca 'explicitare', echivalentă cu interpretarea – reprezintă derivațiile moderne ale hermeneuticii tradiționale mai vechi, în care se distingea între *subtilitas intelligendi* și *subtilitas explicandi.* La aceste două tipuri de *capacitate/ competență* de a înțelege și de a face cunoscut (de a comunica) ceea ce este înțeles, hermeneutica inspirată de pietism (J.J. Rambach) a adăugat categoria *subtilitas applicandi*[1], capacitatea de a înțelege prin aplicații – un tip de înțelegere *creatoare*

[1] Aceste categorii de *subtilitas* nu trebuie înțelese ca metode, ci doar ca niște „capacități" ce pretind un

BDD-A817 © 2007 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:48:22 UTC)

(exemplul clasic pentru acest tip de înțelegere îl constituie *predica religioasă*). Romanticii au meritul de a fi descoperit – spune Gadamer – „unitatea interioară dintre *intelligere* şi *explicare*". De la romantici încoace, *înțelegerea* nu mai este separată de *interpretare* decât din rațiuni didactice, pentru că interpretarea nu este ceva adăugat înțelegerii, după cum înțelegerea nu este ceva ce precedă interpretarea[2]. *Înțelegerea* ar putea fi considerată fața interioară a *interpretării*, după cum *interpretarea* constituie fața exterioară a *înțelegerii*.

Înțelegerea – parte constitutivă a interpretării –, implică mai toate datele importante ale definiției omului din perspectiva filosofiei (limbă, comunitate, timp sau istorie, ele însele produse culturale etc.), ca şi din perspectiva ştiințelor psihicului (memorie, afectivitate, gândire, voință etc.). În afara acestor elemente constitutive ale înțelegerii, există ceva ce ar putea fi descris ca dimensiune *proiectivă* a înțelegerii: „*Înțelegerea care se originează în orice interpretare are structura proiectării*" (Heidegger 2003: 413). În orizont heideggerian, înțelegerea este definită ca un „existențial fundamental", respectiv ca „un mod fundamental al ființei *Dasein*-ului" (Heidegger 2003: 418). Departe de a fi sau de a desemna un simplu comportament cognitiv-intelectiv, *înțelegerea* (*Verstehen*) este constitutivă ființei umane înțelese ca *Dasein*. Din această *înțelegere* primordială, constitutivă *Dasein*-ului, se dezvoltă toate celelalte tipuri de înțelegere (desfăşurate ca explicații)[3]. Cu Heidegger se produce o cotitură radicală în *înțelegerea înțelegerii*, una care schimbă cursul hermeneuticii, după opinia lui Hans-Georg Gadamer, întrucât, la el, „*înțelegerea* nu constituie un ideal resignativ al experienței de viață a omului în senectutea spiritului, ca la Dilthey, nici un ideal metodic suprem al filosofiei față de naivitatea vieţuirii (*Dahinleben*), ca la Husserl, ci, dimpotrivă, *forma originară de realizare a Dasein-ului*, fiinţarea-în-lume (*In-der-Welt-sein*). Înaintea oricărei diferențieri a înțelegerii în direcțiile felurite ale interesului pragmatic sau teoretic, înțelegerea este felul de a fi al *Dasein*-ului, în măsura în care este putință de a fi (*Seinkönnen*) şi «posibilitate»" (Gadamer 2001: 199).

Mircea Eliade nu s-a dorit a fi, cel puțin la începuturile carierei sale profesionale, un hermeneut. Ţelul său era acela de a crea o „antropologie filosofică"[4].

---

anumit tip de inteligență, variate competențe lingvistice şi larg culturale, talent, inspirație, erudiție, dar şi capacitate proiectivă, aplicativă etc. (cf. Gadamer 2001: 234).

[2] „Problema hermeneutică şi-a dobândit semnificația sistematică grație descoperirii romantice a unității interioare dintre *intelligere* şi *explicare.* Interpretarea (*Auslegung*) nu este un act ce se adaugă ulterior şi în mod ocazional înțelegerii. *Înțelegerea este întotdeauna interpretare, iar interpretarea este, în consecință, forma explicită a înțelegerii*. Această idee este legată de constatarea potrivit căreia limba interpretării şi conceptualitatea formează la rândul lor un element structural intim al înțelegerii" (Gadamer 2001: 234).

[3] „Prin termenul «înțelegere» avem în vedere un existențial fundamental; aici nu e vorba nici despre un anume *mod de cunoaştere*, care să fie diferit cu ceva de explicație şi de sesizarea prin concept aşa cum, cu atât mai mult, nu e vorba nici de cunoaştere în sensul de sesizare tematică. Dimpotrivă, înțelegerea e cea care constituie ființa locului-de-deschidere, în aşa fel încât, pe temeiul ei, un *Dasein* îşi poate dezvolta, prin faptul că există, diferitele posibilități ale privirii. (…) Orice explicație, ca descoperire prin înțelegere a ceva ce n-a putut fi înțeles, îşi are rădăcinile în această înțelegere primordială, proprie *Dasein*-ului" (Heidegger 2003: 444-445).

[4] Idei pentru o antropologie filosofică avea încă de pe vremea volumului *Solilocvii* (publicat în 1932). Mai târziu, în volumul *Sacrul şi profanul* (ediția franceză a apărut în 1956), în *Introducere*, va insista asupra obligației de a-l studia pe omul societăților tradiționale din perspectiva conjugată a mai multor ştiințe, printre care şi *antropologia filosofică*: „Cu toate că este istoric al religiilor, autorul acestei cărți îşi propune să nu scrie din perspectiva disciplinei sale. Omul societăților tradiționale este, bineînțeles, un *homo*

BDD-A817 © 2007 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:48:22 UTC)

Dar, încă de la început, viitorul istoric şi filosof al religiilor s-a văzut confruntat cu problemele înțelegerii unor universuri simbolice ale căror valori nu mai erau de la sine înțelese, trebuind să fie *făcute înțelese,* prin intervențiile unei ştiințe (arte) a interpretării. De această artă/ştiință a interpretării, adică de o *hermeneutică*, Mircea Eliade a avut nevoie pentru el însuşi, mai întâi, date fiind preocupările lui pentru religiile şi universurile simbolice foarte diferite de cele în care savantul s-a format. După decenii de cercetări ale universurilor simbolice străine, savantul român devenise conştient de faptul că, paralel cu culegerea şi interpretarea datelor, el a impus, cu un oarecare succes, şi un anumit tip de hermeneutică. După cum se ştie (şi din bogata exegeză consacrată operei lui Eliade), el a edificat un model de hermeneutică pe care însă nu l-a teoretizat în prealabil. Nici ulterior nu a făcut acest lucru, lăsând această sarcină pentru mai târziu sau pentru exegeții săi. Acest fapt l-a avut în vedere Adrian Marino, cel de-al doilea dintre realizatorii de monografii consacrate operei lui Mircea Eliade, autorul *Hermeneuticii lui Mircea Eliade* (cf. Marino 1980), care va alege, de altfel, drept paratext al cărții sale, următoarea declarație a savantului: „*Dans mes travaux, j'ai essayé d'élaborer cette herméneutique; mais je l'ai illustrée de façon* ***pratique****, sur la base de documents. Il me reste maintenant, à moi ou à un autre, à systématiser cette herméneutiqu*e"[5].

Hermeneuticii lui Eliade îi consacră un consistent capitol şi Ioan Petru Culianu în monografia *Mircea Eliade*, a cărei primă ediție în limba italiană datează din 1978 (cf. Culianu 1995). Detaliile privind viziunea teoretică şi hermeneutică a maestrului său se găsesc în capitolul V, intitulat *Mit şi filosofie*, şi cu deosebire în subcapitolele 3, *Mit şi filosofie modernă*, şi 4, intitulat *O hermeneutică totală.*

Ne vom opri cu deosebire la aceste studii, din considerente de întâietate cronologică şi nu numai. După Culianu şi Adrian Marino, mulți alți cercetători ai operei lui Eliade s-au ocupat de hermeneutica sa, între aceştia trebuind a fi pomeniți, fără îndoială, cei care l-au cunoscut personal, precum Matei Călinescu şi Alexandru Paleologu. Cel dintâi, Matei Călinescu, a avut în vedere cu deosebire tipul de hermeneutică[6] ilustrat de Eliade – „o hermeneutică a încrederii" (numită şi „hermeneutică a credinței" sau „hermeneutică pozitivă", „creatoare" etc.). Cel din urmă, Alexandru Paleologu, nu s-a ocupat propriu-zis de hermeneutica lui Mircea Eliade, ci de problematica înțelegerii în viziunea savantului, pe care a tratat-o, sub titlul de *Încercarea înțelegerii*, într-una dintre ultimele sale cărți (Paleologu 1997).

Dintre cercetătorii din generațiile mai noi – mai bine plasați în câmpul hermeneuticii şi prin adoptarea vocabularului aferent – au fost avuți în vedere în principal Dan Petrescu[7] şi Liviu Costin (2006: 87-96). Beneficiind de contribuțiile consistente ale lui Culianu şi Marino, precum şi de ecourile deja asimilate ale interpretărilor gândirii lui Eliade de către giganți ai domeniului hermeneuticii (precum Paul Ricoeur) ori ai antropologiei (precum Gilbert Durand), ei vor radicaliza dezbaterile

religiosus, dar comportamentul lui se înscrie în comportamentul general al omului şi, prin urmare, interesează antropologia filosofică, fenomenologia, psihologia" (Eliade 1992: 17).

[5] Mircea Eliade, *Fragments d'un journal*, apud Marino 1980: 5.

[6] A se vedea cu deosebire Călinescu 2002.

[7] Dan Petrescu, *Ioan Petru Culianu şi Mircea Eliade: prin labirintul unei relații dinamice*, în Antohi (coord.) 2003: 410-459.

BDD-A817 © 2007 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:48:22 UTC)

legate de specificul hermeneuticii lui Mircea Eliade. Problema centrală a acestei hermeneutici pare să fie aceea a statuării ei drept *hermeneutică* (disciplină ştiinţifică, tradiţională sau modernă) sau drept *mistagogie*. Opera şi mărturisirile lui Eliade încurajează ambele interpretări, însă consecinţele încadrării hermeneuticii lui într-un plan sau altul nu sunt, după opinia noastră, neapărat negative.

Contribuţiile celor mai sus invocaţi (dar şi ale altora) ne-au interesat din unghiul strict al *problematicii înţelegerii*. Cei familiarizaţi într-o oarecare măsură cu istoria hermeneuticii europene ştiu că *lupta pentru concept* din filosofie îmbracă adesea în hermeneutică (chiar în hermeneutica filosofică) forma luptei pentru interpretarea *conceptualităţii* în care s-au fixat (ori se fixează) gândirea, cunoaşterea, morala unor lumi ori ale unor epoci. Cunoscătorii devenirii hermeneuticii ştiu, de asemenea, că nici unul dintre conceptele-cheie ale acesteia nu s-a bucurat şi nu se bucură de univocitate semantică absolută. Plurivocitatea acestor concepte îşi are originea în libertatea înscrierii într-o tradiţie hermeneutică sau alta.

Trecând peste posibilele dezbateri asupra acestor chestiuni preliminare de hermeneutică generală, să spunem că titlul comunicării noastre vizează *înţelegerea înţelegerii* mai întâi din perspectiva intrinsecă a gândirii lui Mircea Eliade, cel care a meditat îndeajuns de mult la problema înţelegerii încă din tinereţe (din volumele *Solilocvii*, din 1932, şi *Oceanografie*, apărut în 1935), mai mult chiar decât la hermeneutică, pe care va evita să o tematizeze chiar mai târziu în scrierile sale, după cum am mai spus. Ca şi altor exegeţi (lui Ioan Petru Culianu, mai ales), şi nouă ni s-a părut că în eseurile de tinereţe se găsesc câteva premise ale viitoarei sale concepţii hermeneutice, deloc de neglijat dacă avem în vedere că, de exemplu, cartea *Oceanografie*, publicată la 28 de ani, s-a vrut (după cum o spune chiar autorul ei) „*o carte de înţelegere*", nu de *gândire*. În lectura lui Alexandru Paleologu, modelată de ecourile lui Montaigne, cartea de înţelegere vizează *testarea înţelegerii*, *încercarea înţelegerii*: „Acesta e sensul titlului montaignian *Essais*: a încerca să înţelegi şi a-ţi testa această înţelegere" (Paleologu 1997: 77).

Înţelegerea (implicând *interpretarea*), *cunoaşterea* şi *gândirea* sunt termeni cardinali pentru desemnarea activităţii intelective. Unii îi consideră a fi în relaţie de sinonimie, alţii insistă să-i deosebească. În *Oceanografie* (cf. Eliade 1991b), Eliade pledează pentru recunoaşterea diferenţei dintre *gândire* şi *înţelegere*: „*Putem să gândim mult şi bine, şi totuşi [să] nu înţelegem nimic.* Deosebirea esenţială între tinereţe şi bătrâneţe este că cea dintâi practică gândirea, iar celeilalte îi aparţine înţelegerea" (Eliade 1991b: 7). De altfel, el ar fi voit să pună drept motto al cărţii *Oceanografie* următoarea afirmaţie: „*Cartea aceasta nu este o carte de gândire, ci una de înţelegere*" (Eliade 1991b: 7). „*Cartea de înţelegere*" cu pricina este formată din diferite articole apărute în presa vremii. Conţinutul unor articole depăşeşte cu mult caracterul unor notaţii ocazionale, prilejuind revelaţia unui veritabil breviar de hermeneutică teoretică şi practică, începând cu *Prefaţa* autorului, din care am citat mai sus. Opinia noastră este că în paginile acestui volum se schiţează profilul şi vocaţia de hermeneut ale viitorului istoric al religiilor. Militând pentru o nouă *înţelegere a înţelegerii*, una care să asume *articularea sensului prim* (ori mai degrabă ultim) *al existenţei*, fără de care toate celelalte înţelegeri devin caduce, Eliade propune o *concepţie ontologistă* asupra înţelegerii. Aparent, şi el – ca şi filosoful german, dar în alţi termeni – atrage atenţia asupra „*straniei uitări a sensului prim al existenţei*", în care îşi au originea toate formele

BDD-A817 © 2007 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:48:22 UTC)

de cunoaştere specializată. Deviind de la mizele lor esențiale spre mize derizorii, cunoaşterea şi gândirea *se alienează*: „*A înțelege sensul existenței este, astăzi, pentru un modern, un lucru extrem de rar. A înțelege omul şi destinul e şi mai rar. Toate acestea te fac să te întrebi dacă nu oare inteligența a funcționat prea multă vreme în gol, pe obiecte străine sau pe mai puține obiecte decât era absolut indispensabil*" (Eliade 1991b: 15). Alterându-se, degradându-se, cunoaşterea şi gândirea modernă sunt incapabile să faciliteze accesul la înțelegerea experiențelor antropologice fundamentale, cum ar fi, de exemplu, cele mijlocite de înțelegerea simbolului: „Cei mai abili gânditori contemporani sunt incapabili să înțeleagă *direct* un simbolism organic, cum ar fi acela al unei culturi străine (fie asiatice, fie amerindiene) sau al unui hermetism european dinaintea iluminismului. Ei au nevoia unei *chei*, a unui instrument cu care să deschidă automat acel sistem simbolic" (Eliade 1991b: 14). În definitiv, în această pledoarie, Mircea Eliade îşi configurează (într-o manieră cvasidecisivă) poziția sa de cercetător în domeniul ştiințelor omului, un cercetător care nu-şi reifică obiectul de studiu printr-o gândire specifică ştiințelor exacte, ci se integrează armonios şi organic, cu toate datele vieții sale, în înțelegerea universului *Celuilalt.* Iar cunoaşterea *Celuilalt* (din simbolurile, miturile, religia sa) nu se poate atinge pe altă cale decât cea a unei potențial-infinite înțelegeri. *Gândirea* (cunoaştere intelectivă) implică, în integralitatea ei, *activitatea minții*. *Înțelegerea* (care este o *cunoaştere organică*) solicită *întreaga existență a omului în lume*, întreaga sa experiență de viață şi de cunoaştere, toate căderile şi înălțările lui, toate capacitățile morale şi afective, sistemul său de valori şi credințele sale. Acest mod de a înțelege *înțelegerea* li s-a părut unor exegeți ai lui Eliade (şi chiar lui însuşi) că se apropie mult de gândirea înțelegerii specifică lui Heidegger. Un examen comparativ al celor două concepții ar trebui să poată reconstitui travaliul gândirii celor doi până la nivelul fundamentelor filosofiei moderne ca „hermeneutică a Ființei" (Heidegger) şi cel al fundamentelor antropologiei moderne, ca *ştiință totală* despre om (Eliade). Dorința lui Eliade de a fundamenta o *antropologie filosofică* revine, în diverse formulări ale savantului, în multe dintre scrierile sale. Nimic asemănător nu se află în opera lui Martin Heidegger, interesat de proiectul unei ontologii fundamentale şi de sensul uitat al Ființei. Articularea sensului Ființei dinspre *Dasein*, nu dinspre om, face din aceasta filosofie ceva total diferit de orice tip de filosofie antropocentrică şi, în consecință, o filosofie cu atât mai diferită de antropologia filosofică.

Apropierile care au fost făcute între cele două sisteme de gândire se bazează pe preconceptul diferit de *înțelegere* pe care l-au avut în minte cei care au făcut asemenea apropieri. *Înțelegerea înțelegerii* trebuie să fie mai întâi bine contextualizată în textele lui Eliade, pentru a vedea cum, sub aparențele de notații răzlețe, se camuflează articulațiile unei gândiri hermeneutice organice, însă la antipodul gândirii hermeneutice heideggeriene. Mai întâi, înțelegerea este socotită de chiar tânărul Eliade „*cu desăvârşire deosebită de gândire*" (Eliade 1991b: 7). Nici chiar exercițiul perseverent al gândirii nu conduce în mod automat la obținerea înțelegerii: „*Putem gândi mult şi bine, şi totuşi să nu înțelegem nimic*" (Eliade 1991b: 7); „Înțelegerea nu se obține prin gândire, pentru că e însăşi gândirea *repliée sur elle-même*. E contemplativă, e statică. Ea ni se dă, de cineva din noi sau din afară de noi – dar nu se cucereşte prin gândire" (Eliade 1991c: 70). În consens cu Dilthey şi cu o îndelungată tradiție hermeneutică pre-heideggeriană, lui Eliade i se pare că înțelegerea este apanajul senectuții, tinerețea trebuind să se mulțumească cu gândirea: „*Deosebirea esențială între tinerețe şi*

BDD-A817 © 2007 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:48:22 UTC)

bătrânețe este că cea dintâi practică gândirea, iar celeilalte îi aparține înțelegerea" (Eliade 1991b: 7).

În articolele şi eseurile din aceste prime volume (*Solilocvii* şi *Oceanografie*), dar şi în volumele de eseuri publicate mai târziu în Franța, se impune ceea ce ar putea fi numit dimensiunea *ontică* a înțelegerii, o trăsătură constitutivă a concepției sale hermeneutice. Eliade nu oboseşte să vorbească în volumele de acest tip, ca şi în jurnale şi memorii, despre importanța crucială a experiențelor vieții, care facilitează *înțelegerea nouă* sau *înțelegerea* potrivită a unui fapt, eveniment, religie, simbol etc. Proiectul său de *antropologie filosofică* îşi are centrul de greutate *în căutarea sensului pierdut al existenței*. Contemporanii – afirmă Eliade – nu mai au acces la sensul lucrurilor obişnuite, şi cu atât mai puțin la sensurile religiei ori ale istoriei proprii. Lucrurile devin şi mai complicate când este vorba de înțelegerea *Celuilalt*, diferit de tine şi în acelaşi timp asemănător cu tine. Universul simbolic, credințele şi valorile *Celuilalt* au devenit incomprehensibile pentru aceia dintre contemporani care sunt ignoranți cu privire la propriul lor univers cultural. Ieşirea din aceste cercuri concentrice de ignoranță şi ne-înțelegere poate fi susținută de nevoia de a înțelege, de setea de sens. Fraza cu care se deschide volumul *Solilocvii* reprezintă o timpurie profesiune de credință a antropologului şi filosofului care se voia Eliade: „*Plecând de la cuvântul unui om de spirit, că singurul sens al existenței e de a-i găsi un sens – am adunat în caietul acesta o serie de reflecții…*" (Eliade 1991c: 11). *Setea de sens* – aşa cum s-a mai spus – aparține mai ales tipului nietzscheean de gânditor, acela care, născut fiind în postumitatea lui Dumnezeu, nu mai poate exista şi cunoaşte la fel ca predecesorul său. De aici, *nevoia de experiență*[8], ca factor de autenticitate şi ca garanție a originalității, nu doar în cunoaştere şi în literatură, ci şi în viață. Evident că Eliade nu *experimentează* doar ca un om de ştiință, ci şi ca un filosof avid să înțeleagă ceva nou, ceva neatins până atunci şi de neatins pe altă cale decât aceea a unor experiențe de viață la limita suportabilului. Sunt cunoscute, de pildă, timpuria şi încărcata de riscuri plecare în India, aventurile din India, dar şi iubirea concomitentă pentru două femei, de altfel foarte diferite (Sorana Țopa, o fascinantă egerie a epocii, atât de asemănătoare spiritual şi intelectual cu Eliade, şi Nina Mareş, o ființă tragic-umilă prin definiție, care îi va deveni soție legiuită). În legătură cu iubirea concomitentă pentru aceste două femei, este relevantă explicația pe care o va da singur acestui episod, mai târziu, în *Memorii*[9]. Aici, notează că, fără să conştientizeze, el experimenta, în acel moment al vieții, *abisul contradicției logice*, similar principiului filosofic (al lui Cusanus) *coincidentia oppositorum*. În opinia sa, formulată la câteva decenii de la episodul cu pricina, abisul contradicției logice nu poate fi asumat decât în plan existențial, prin trăire. Gândirea nu face decât să-i presupună existența, ea nu poate să înțeleagă abisul contradicției logice. Tot aşa, spune Eliade, nu poți să înțelegi universul mental al religiei unui primitiv ori

[8] Experiența a ceva nou, văzută ca o şansă de intensificare a vieții şi de potențare a cunoaşterii, făcea parte din *Zeitgeist*-ul începutului de secol. Într-un roman ca *Muntele vrăjit* de Thomas Mann, această tendință a epocii este ironic (şi autoironic) evocată drept *placet experiri.*

[9] „Trebuia să recunosc că, în fundul sufletului, *asta* dorisem: să pot iubi, în acelaşi timp şi cu aceeaşi intensitate şi sinceritate două femei. Logic, dorința aceasta mi se părea absurdă, dar simțeam totodată că logica nu are nimic de-a face cu o asemenea experiență. Încercam să mă înțeleg spunându-mi că vreau să trăiesc o experiență paradoxală, imposibil de formulat în termeni raționali, pentru că voiam să dobândesc un alt mod de a fi decât cel care ne e ursit" (Eliade 1991a: 278).

BDD-A817 © 2007 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:48:22 UTC)

simbolistica unei culturi îndepărtate în afara unei inserții, fie şi ocazionale, în aceste universuri. Din aceste teze eliadiene s-a dedus ceea ce Adrian Marino numeşte *dimensiunea ontologică a înțelegerii*, care i s-a părut hermeneutului român comparabilă cu *înțelegerea înțelegerii* din operele lui Heidegger şi Gadamer: „*A înțelege* înseamnă [pentru Mircea Eliade, n.n.] […] *a realiza spontan o situație ontologică*, a avea acces la alte realități şi în felul acesta a-ți asuma un alt statut ontologic. Înțelegerea realizează aşadar *o mutație, o integrare urmată de o restructurare ontologică*" (Marino 1980: 59); „*a înțelege – reflex evident al ontologiei existențiale* de tip Heidegger-Gadamer – înseamnă a exista. […] Înțelegerea constituie în această filosofie modul de a fi a lui *Dasein*" (Marino 1980: 60). Acelaşi Marino reține ca specific concepției hermeneutice a lui Mircea Eliade caracterul *vitalist* al *cunoaşterii prin participare*, pe care îl asociază, în mod excesiv şi eronat, cu *dimensiunea ontologică* a comprehensiunii: „Adevărata condiție a înțelegerii *nu este psihologică, ci ontologică: o stare particulară a ființei situată într-o dispoziție favorabilă de receptivitate şi cunoaştere reciprocă*. Ea poate fi tradusă şi în termeni psihologici ori conceptuali. Substratul său aparține însă *transpunerii şi identificării ontologice*, prin participare şi asumare a esenței umane, a ființei" (Marino 1980: 64). De fapt, aşa cum va demonstra fără drept de apel Culianu, înțelegerea prin interiorizare, transpunere şi proiecție identificatorie, ține încă de dimensiunea *ontică* a existenței. De la Heidegger datează celebra *diferență ontologică*, expresie care indică disimilitudinile dintre *ființă* şi *ființare*. Filosoful german vorbeşte chiar despre două tipuri de adevăr specifice celor domenii: *adevărul ontic* (ființarea în ființa sa) şi *adevărul ontologic* (ființa ființării)[10]. Experimentarea a diverse niveluri de existență în vederea potențării cunoaşterii şi în scopul favorizării unor înțelegeri noi se produce în cuprinsul *ființării*. Transcenderea, atâta câtă este, prin experiențe noi a propriei situări în existență, are loc în sânul *ființării*. Oricât de antiheideggerian a fost Culianu – şi fără îndoială că a fost – în chestiunea similitudinilor sau a falselor similitudini dintre *înțelegerea înțelegerii* la Eliade şi Heidegger, elevul direct al lui Eliade are dreptate în fața lui Marino. Eliade nu a fost un heideggerian, şi ceea ce în aparență îi adună nu reprezintă decât o eroare de „înțelegere" a înțelegerii. Citându-l pe Teodor Adorno, Culianu arată că, de fapt, la Heidegger avem într-adevăr de-a face cu o *dimensiune ontologică a înțelegerii*, pe când la Eliade nu este vorba decât despre o *dimensiune ontică* a aceluiaşi fenomen. *Înțelegerea*, la Heidegger, am spune în prelungirea demonstrației lui Culianu, este un *existențial*[11], care nu ține de nivelurile ori de modurile de existență, ci de înrădăcinarea constitutivă a omului ca *Dasein.* Multiplele chipuri ale ființării, ca şi diversitatea modalităților *locuirii*, nu diversifică *înțelegerea* (*Verstehen*) – „existențial fundamental" –, pentru simplul motiv că ea le precedă. De fapt, abia prin *înțelegere* ele se articulează în limbaj şi ca limbaj. În schimb, pentru Eliade, înțelegerea are o *dimensiune ontică*, ea se îmbogățeşte ori s-ar putea îmbogăți pe

[10] Pentru conceptul de *diferență ontologică*, a se vedea şi *Enciclopedia de filosofie şi ştiințe umane*.

[11] Cf. Martin Heidegger, *Ființă şi timp*, capitolul *Faptul-de-a-fi-aici-ca-loc-de-deschidere în ipostaza de înțelegere*, din care importantă ni se pare precizarea: „Dacă interpretăm înțelegerea ca pe un existențial fundamental, nu vrem să spunem altceva decât că acest fenomen este conceput ca mod fundamental al ființei *Dasein*-ului. Dimpotrivă, «înțelegerea», considerată ca *un* mod posibil de cunoaştere printre altele, diferită, să zicem, de «explicare», trebuie, laolaltă cu explicarea, să fie interpretată ca derivat existențial al înțelegerii primordiale care este unul dintre constituenții ființei locului-de-deschidere în genere" (Heidegger 2003: 196).

BDD-A817 © 2007 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:48:22 UTC)

seama diversificării experienţelor lumii (cf. Culianu 1995: 126-17-128). La Mircea Eliade avem de a face doar cu modurile derivate ale înţelegerii primordiale, cele pe care Heidegger însuşi nu le contestă, însă le plasează la nivelul secund, printre alte forme de cunoaştere. În definitiv, Eliade însuşi, atunci când vorbeşte de situaţiile în care, angajându-se, omul îşi creează posibilitatea unor noi experienţe de sens, are în vedere nu calitatea (primordială) de *Dasein* a omului, ci mai degrabă calităţile secundare de tip *Mitsein* („fiinţă-cu") ori de *Miteinandersein* („faptul-de-a-fi-unul-laolaltă-cu-altul").

În apărarea interpretării eronate a lui Marino s-ar putea aduce argumentul că însuşi Eliade credea într-o înrudire a gândirii sale cu gândirea heideggeriană[12]. Desigur că nu este vorba despre vreo înrâurire direct asumată, ci doar de o întâlnire a concepţiilor lor în problematica *înţelegerii înţelegerii* şi a noului umanism. Dacă este vorba să comparăm cele două sisteme de gândire, unul declarat de *antropologie filosofică*, iar celălalt de „analitică existenţială a *Dasein*-ului", gândire postmetafizică, se poate lesne vedea că filosofia lui Heidegger se situează pe poziţiile radical opuse şi faţă de orice posibilă filosofie antropocentrică, nu numai faţă de antropologie, fie ea şi filosofică, cum este cea a lui Eliade. După Culianu, *înţelegerea înţelegerii* specifică lui Eliade îl apropie pe acesta mai degrabă de reprezentanţii Şcolii de la Frankfurt decât de Heidegger (Culianu 1995: 127).

Din aceste puţine consideraţii, se poate vedea că şi un antropolog interesat perpetuu de problematica înţelegerii, precum Eliade, se poate înşela când este vorba *să înţeleagă* adecvat conceptul de *înţelegere* al *Celuilalt*, mai ales când acesta din urmă – în cazul de faţă, Heidegger – face parte dintr-o cu totul altă tradiţie filosofică şi hermeneutică. Şi aceasta, deoarece orizontul precomprehensiunii lui Eliade este diferit de cel al lui Heidegger. De la Gadamer încoace, ştim despre *istoricitatea* comprehensiunii, ridicată la rangul de principiu hermeneutic. Omul este o fiinţă istorică, dar nu în sensul că istoria i-ar aparţine, ci în sensul că el aparţine istoriei şi este „creat" (constituit) de aceasta. Tot aşa, omul nu doar *posedă* prejudecăţi, ci – în calitate de fiinţă istorică –, el *este* şi *constituit* de prejudecăţi, pentru că „*prejudecăţile individului sunt realitatea istorică a fiinţei sale într-o măsură mai mare decât judecăţile sale*" (Gadamer 2001: 212). Nu toate prejudecăţile deţin acelaşi rang în cunoaştere şi nu toate vizează acelaşi lucru. Aşa, de exemplu, Gadamer distinge *prejudecăţile adevărate* sau *productive* (care ajută înţelegerea) de *prejudecăţile false* sau *obstructive* (cauzatoare de neînţelegere) (Gadamer 2001: 226, 228). De asemenea, el distinge între *prejudecăţile cu privire la limbaj* (care îşi au originea în „caracterul inconştient al propriului limbaj") şi *prejudecăţile referitoare la conţinut* (cu originea în prealabila cunoaştere a lucrurilor despre care vorbeşte textul) (Gadamer 2001: 206). Aşadar, nu toate prejudecăţile sunt cu necesitate „judecăţi eronate", unele dintre ele sunt cât se poate de *legitime*. Aceste „prejudecăţi legitime" contribuie, în calitate de „condiţii ale comprehensiunii", la dezvoltarea comprehensiunii înseşi. Gadamer vorbeşte chiar despre „comunitatea prejudecăţilor" ca mod de survenire a tradiţiei care ne constituie, din mijlocul căreia noi încercăm întotdeauna să înţelegem ceva diferit sau străin de ceea ce suntem[13]. Eliade, în

[12] Cf. *Nostalgia originilor*, apud Culianu 1995: 126.

[13] „Sensul apartenenţei, cu alte cuvinte factorul tradiţiei în cadrul comportamentului istoric-hermeneutic, se împlineşte astfel prin *comunitatea prejudecăţilor pe care ne întemeiem şi care ne poartă*. Hermeneutica trebuie să pornească de la premisa că cel care caută să înţeleagă este legat de acel lucru care se rosteşte prin intermediul tradiţiei şi este conectat sau încearcă să se cupleze la această tradiţie din care ne

BDD-A817 © 2007 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:48:22 UTC)

calitatea sa de teoretician al unei antropologii filosofice (din care făcea parte şi hermeneutica universurilor simbolice ale credinței), nu avea cum să înțeleagă decât în termenii prejudecăților constitutive proprii, „prejudecăți legitime" de altfel, universul de gândire al lui Heidegger, aflat practic la antipodul gândirii tradițional umaniste şi antropocentrice. Se ştie că „interpretul nu dispune în mod liber de prejudecățile şi preconcepțiile ce domină conştiința sa", cel puțin nu de la bun început, întrucât el „nu este capabil să distingă în prealabil prejudecățile productive care fac posibilă comprehensiunea de acele prejudecăți care obstrucționează înțelegerea şi conduc la neînțelegere" (Gadamer 2001: 226). Cum Eliade nu a fost interesat în chip special de elaborarea unei teorii hermeneutice, este de înțeles confiscarea sa în siajul propriilor preconcepții. Dacă acest deficit de evaluare i se poate concede lui Mircea Eliade, nu acelaşi lucru îl putem spune despre exegeții hermeneuticii lui. Aceştia din urmă, mai ales atunci când abordează opera savantului din perspectiva hermeneuticii, trebuie să asume sarcina (gadameriană) de „*a elucida condițiile în care s-a petrecut ori se petrece înțelegerea*". Aceasta solicită din partea hermeneutului *capacitatea de a-şi controla prejudecățile*. Mai întâi, el trebuie *să conştientizeze* prejudecățile orizontului său de înțelegere, să le *evalueze* pertinența în înțelegerea a ceva străin (diferit) de ceea ce îl constituie pe el însuşi, apoi să se *detaşeze* de ele, pentru a le putea *suspenda* în vederea înțelegerii a ceva nou (Gadamer 2001: 226-228). Abia aşa procedând, s-ar putea traduce în act crezul fenomenologiei de *a spune lucrurile aşa cum sunt* şi atunci când testezi înțelegerea *Celuilalt*.

Bibliografie

Antohi, Sorin (coord.), *Ioan Petru Culianu. Omul şi opera*, Iaşi, Editura Polirom, 2003.

Călinescu, Matei, *Despre Ioan P. Culianu şi Mircea Eliade. Amintiri, lecturi, reflecții*, ediția a doua revăzută şi adăugită, traducerile din limba engleză de Mona Antohi, Iaşi, Editura Polirom, 2002.

Costin, Liviu, *Mistagogie şi hermeneutică la Mircea Eliade*, în „Hermeneia", 2006, număr special, *Ideea europeană în filosofia românească* (II), Iaşi, Editura Fundației Axis.

Culianu, Ioan Petru, *Mircea Eliade*, ediție revăzută şi augmentată, traducere de Florin Chirițescu şi Dan Petrescu, Bucureşti, Editura Nemira, 1995.

Eliade, Mircea, *Memorii (1907-1960)*, ediție şi *Cuvânt înainte* de Mircea Handoca, Bucureşti, Editura Humanitas, 1991a.

Eliade, Mircea, *Oceanografie*, Bucureşti, Editura Humanitas, 1991b.

Eliade, Mircea, *Sacrul şi profanul*, traducere de Rodica Chira, Bucureşti, Editura Humanitas, 1992.

Eliade, Mircea, *Solilocvii*, Bucureşti, Editura Humanitas, 1991c.

*** *Enciclopedia de filosofie şi ştiințe umane*, coordonată de Marco Drago şi Andrea Boroli, traducere de Luminița Cosma, Anca Dumitru ş.a., Bucureşti, All Educational, 2004.

Gadamer, Hans-Georg, *Adevăr şi metodă,* traducere de Gabriel Cercel, Larisa Dumitru ş.a., Bucureşti, Editura Teora, 2001.

Heidegger, Martin, *Ființă şi timp*, traducere din germană de Gabriel Liiceanu şi Cătălin Cioabă, Bucureşti, Editura Humanitas, 2003.

Marino, Adrian, *Hermeneutica lui Mircea Eliade*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1980.

vorbeşte ceea ce a fost moştenit [subl. n.]" (Gadamer 2001: 225).

BDD-A817 © 2007 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:48:22 UTC)

Paleologu, Al. , *Despre lucrurile cu adevărat importante*, Iaşi, Editura Polirom, 1997.
Ricœur, Paul, *Eseuri de hermeneutică*, traducere de Vasile Tonoiu, Bucureşti, Editura Humanitas, 1995.
Schleiermacher, F.D.E., *Hermeneutica*, traducere, note şi studiu introductiv de Nicolae Râmbu, Iaşi, Editura Polirom, 2001.

Das Verstehen des Verstehens – *ein wesentliches Problem Mircea Eliades Hermeneutik*

Die Neuwertung der rumänischen Schriften zur theoretischen und praktischen Hermeneutik aus einem modernen und einheitlichen epistemologischen Blickwinkel – ausgehend von den existierenden internen Voraussetzungen – bedeutet eine Synchronisierung *de facto* der rumänischen Literaturforschung mit den Forschungen auf internationaler Ebene. Die Elemente hermeneutischen Denkens in den Werken Mircea Eliades noch aus seiner rumänischen Schaffensperiode (siehe den Essayband *Oceanografie* von 1935) sind noch immer sehr wenig bekannt und wurden gar nicht oder nur in geringem Maße mit dem Denken des späteren Theoretikers der Mythen und Symbole korreliert. *Das Verstehens des Verstehens* gilt als die wesentliche Problematik jedwelcher Hermeneutik. Mircea Eliade problematisiert das Problem des Verstehens, ebensoviel Martin Heidegger. Trotzdem, zwischen diese Philosophen gibt es keine Ähnlichkeit: der erste ist ein Anthropologe, der letzte ist der Verfasser einer antimetaphysischen Philosophie. Für Mircea Eliade, ist das Verstehen ein *ontisches Phänomen*, für Martin Heidegger, repräsentiert es *ein Existenzial*, *ein ontologisches Problem*.

Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”, Iaşi
România

BDD-A817 © 2007 Institutul de Filologie Română „A. Philippide”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:48:22 UTC)